

sen overgroeid en daartussen prijkte Gewoon viltsterrenmos, een vrij zeldzaam mos dat normaal gevonden wordt op rottend hout of op zompige plaatsen in moerasbossen hoort (BLWG, 2007).

AANBEVELINGEN VOOR DE BEHEERDER

De vele (vrij) zeldzame soorten en de 18 soorten van de Rode lijst laten zien dat het Nationaal Park De Meinweg voor mossen een bijzonder interessant gebied is. Toch is er nog een aantal (eenvoudige) maatregelen te nemen waardoor zeldzame, bedreigde en kwetsbare mossen extra kansen krijgen of behouden blijven. Zo blijkt uit deze inventarisatie dat de oevers van poelen veel bijzondere soorten herbergen. Het gaat echter vooral om pioniers die open oevers nodig hebben. Deze mossen zullen verdwijnen, als de oevers niet regelmatig worden geschoond. Ook op geplagde (vochtige) heideterreinen komen na verloop van tijd mossen te voorschijn, die elders

geen kans krijgen. Verder kan de bodem van naaldbossen dicht met mossen bedekt zijn. Het is echter wel nodig dat er voldoende licht op de bodem valt. In een aantal naaldbossen op de Meinweg staan de bomen zo dicht op elkaar, dat er helemaal niets op de bodem groeit. Ook door het laten liggen van dood hout, zal op den duur de soortenrijkdom toenemen.

In dit artikel is vooral aandacht aan bijzondere waarnemingen besteed. Een uitgebreid verslag met volledige soortenlijsten per kilometerhok en per biotoop is te vinden in het rapport 'De mossen van de Meinweg' (SMULDERS, 2012b) en te downloaden via <http://www.knnv.nl/eindhoven/knnv-werkgroepen-mossen.html>.

DANKWOORD

Huub van Melick wordt hartelijk bedankt voor het kritisch doornemen van het manuscript en Dick Haaksma voor het leveren van de foto's.

Summary

UNUSUAL BRYOPHYTES AT THE MEINWEG NATIONAL PARK

Members of the Eindhoven branch of the Dutch Bryological Society and the Limburg Natural History Society studied the bryophytes at the Meinweg National Park in the period from December 2011 to May 2012. They found a total of 169 different species, 19 of which are on the Dutch Red List of endangered species. Thirty species belong to the liverworts. Eleven different biotopes were distinguished. The biotopes are described and the rare species are discussed. The Roode Beek brook and its adjoining marshland are the most interesting areas. Most special was the finding of *Schistidium papillosum*, the first record of this species in the Netherlands.

Literatuur

- BLWG, 2007. Voorlopige verspreidingsatlas van de Nederlandse mossen. Bryologisch en Lichenologische Werkgroep van de KNNV, Utrecht.
- COOLEN, F., 2012. Flora van de IJzeren Rijn in Nationaal Park De Meinweg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Roermond.
- GRADSTEIN, S.R. & H.M.H. VAN MELICK, 1996. De Nederlandse levermosses en hauwmosses. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- GREVEN H.C., 2013. De Nederlandse *Racomitrium* (bisschopsmutsen), deel II. Buxbaumiella 95: 1-9.
- MELICK, H.M.H. VAN, 2008. Atlas van de Mosflora van Eindhoven. Floristische inventarisatie van Blad-, Lever- en Hauwmosses in Zuidoost-Brabant. KNNV afdeling Eindhoven, Eindhoven.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 2005. Heukels' Flora van Nederland, editie 23. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- SIEBEL, H.N., H.J. DURING & H.M.H. VAN MELICK, 2005. Veranderingen in de Standaardlijst van de Nederlandse Blad-, Lever- en Hauwmosses. Buxbaumiella 73: 26-64.
- SIEBEL, H.N., R.J. BIJLSMA & D. BAL, 2006. Toelichting op de Rode lijst Mossen. Rapport DK nr. 2006/34. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 's Gravenhage.
- SMULDERS, H.A.M., 2012a. *Schistidium papillosum* (rood achterlichtmos) nu ook in Nederland. Buxbaumiella 94: 12-17.
- SMULDERS, H.A.M., 2012b. De mossen van de Meinweg. Inventarisatieproject mossenwerkgroep van de KNNV afdeling Eindhoven. Bryologische en Lichenologische werkgroep van de KNNV afdeling Eindhoven, Eindhoven.
- TOUW, A. & W.V. RUBERS, 1989. De Nederlandse Bladmosses. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

BOEKBESPREKING

STADSVOGELS IN HUN DOMEIN

JIP LOUWE KOOIJMAN, 2014. KNNV-Uitgeverij, Zeist i.s.m. Vogelbescherming Nederland. 96 pagina's, paperback, 22x20 cm. ISBN 978-90-5011-4660. Prijs € 14,95. Verkrijgbaar in de boekhandel en via www.knnvuitgeverij.nl

Hoeveel we ook van natuur houden, de meesten van ons wonen om praktische redenen in een dorp of stad en zijn voor de natuurbeleving 'van huis uit' gebonden aan wat er in de tuin of de buurt te zien valt. Vogels zijn daarin een aantrekkelijk element:

er komen verschillende soorten voor, sommige zijn fraai gekleurd en andere zingen betoverend mooi. En het is evident dat we deels andere

vogels horen en zien als we eens in een andere stad verblijven. Die oppervlakkige constatering wordt gedegen uitgediept in 'Stadsvogels in hun domein'.

Het boek is de populaire versie van de wetenschappelijke studie 'Benchmarking urban bird habitats – a new way of promoting wildlife conservation in built-up areas' van H. Sierdsema *et al.* Op grond van gestandaardiseerde vogeltellingen volgens de methodiek van het Meetnet Urbane Soorten (MUS) is in stedelijke habitats per telpunt de daar voorkomende vogelgemeenschap gedefinieerd. Daarnaast zijn

die stedelijke habitats in negen wijktypen onderscheiden waaronder bijvoorbeeld historische kernen, Vinexwijken en bedrijventerreinen. De negen wijktypen zijn bovendien consequent apart bekeken voor Laag Nederland (het noorden en westen) en Hoog Nederland (het oosten en zuiden). Uit de combinatie van de invalshoeken 'vogelgemeenschap' en 'wijktype' is een gemiddelde verwachting berekend van de vogelbevolking in een bepaald wijktype: de stadsvogel benchmark. Aan de hand daarvan kan vervolgens voor een type stadswijk op een willekeurige plaats worden nagegaan of

de vogelgemeenschap daar in enig opzicht afwijkt van het referentiebeeld (de benchmark). In geval van een negatieve afwijking kunnen dan maatregelen worden voorgesteld om op die plaats bepaalde vogels te beschermen of ze meer kansen te bieden. Daarbij is het effectiever om in plaats van individuele vogelsoorten groepen vogels te behandelen die om dezelfde reden in een type wijk voorkomen. Daarom zijn de vogelsoorten die in bebouwde habitats voorkomen in dit boek samen gevoegd in stadsvogelgildes. Die gildes groeperen de verschillende vogelsoorten niet naar familie, maar naar hun voornaamste nestplaatskeuze en broedbiotoop. Zo worden onder andere gildes van huizenbroeders, boomvogels, en water- en moerasvogels onderscheiden. Na vier inleidende hoofdstukken waarin de hierboven beschreven principes helder worden uitgelegd, volgen er negen hoofdstukken waarin de vogelgildes van de onderscheiden wijktypen onder de loep worden genomen. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat historische stadskernen rijker zijn aan 'huizenbroeders' als Gierzwaluw, Kauw en Stadsduif dan

Vinex-locaties. Anderzijds onderscheiden nieuwbouwwijken zich met 'pioniers' als Scholeker, Fitis en Putter. Die pioniersoorten vestigen zich bij het ontstaan van een nieuwbouwwijk en verdwijnen meestal weer als de wijk ouder wordt. Bij vergelijking van 'gesloten uitbreidingswijken' in Laag en Hoog Nederland wordt het grootste contrast geconstateerd. In Laag Nederland zijn de gilden van de huizenbroeders en de boomvogels hier het best vertegenwoordigd met Huismus, Koolmees en Turkse tortel. In Hoog Nederland is de Merel de meest algemene soort, gevolgd door Houtduif en Gierzwaluw. Bij de boomvogels vallen hier de relatief hoge aantallen van Ekster en Turkse tortel op. Elk wijktype is omschreven aan de hand van historische ijkpunten in de ontwikkeling van de stedelijke ruimtelijke ordening en wordt fraai geïllustreerd door een aquarel. Onder die aquarel staat een collage van miniaturen van de vogelsoorten die in dat wijktype algemeen voorkomen. Er worden veel grafieken gepresenteerd om de in de tekst beschreven bevindingen in detail te illustreren. Voor elk wijktype wor-

den de mogelijkheden besproken om de typische vogels te beschermen. Daarna worden enkele voor dat wijktype kenmerkende vogelsoorten gepresenteerd. Wat beoogt dit boek? "Eén van de belangrijkste doelen van dit boek is dat het aanzet tot actie", stelt de schrijver. Liefhebbers worden aangemoedigd om hun woonwijk of andere woonwijken volgens de telmethodiek van MUS te inventariseren en de uitkomsten van hun inventarisaties te vergelijken met het referentiebeeld. Uit die vergelijking kunnen afwijkingen naar voren komen die het invoeren van maatregelen ter bescherming van bepaalde vogels motiveren. En na de toepassing van die maatregelen moet dan weer bij voorkeur over een reeks van jaren gemonitord worden of de maatregelen effect hebben gehad. Maar om deel te nemen aan die tellingen moet men wel in staat zijn tenminste de 63 betrokken vogelsoorten op zicht en geluid te herkennen. Dat definieert meteen de kennelijke doelgroep voor dit boek: ervaren vogelaars die potentieel kunnen bijdragen aan het MUS. De natuurliefhebber die zonder ruime

kennis van vogels dit boek ter hand neemt, blijft enigszins in de kou staan. Zo zijn er bij de afbeeldingen van vogels geen namen vermeld en kan het voor een leek dus lastig zijn om uit te maken of hij naar een plaatje van een Huismus of een Heggenmus kijkt. Maar ook in 'z'n algemeenheid wordt er nogal eens een beroep gedaan op de inventiviteit van de lezer. Bij een staafdiagram op pagina 16, waar gegevens voor het eerst naar wijktype worden gedifferentieerd, duiken plots voor alle wijktypen vignettes op. De legenda daarvoor staat op de achterflap, maar daar wordt nergens naar verwezen. Eenzelfde tekortkoming treft de stadsvogelgildes: overzichten van de leden van die gildes zijn zonder verwijzing vanuit de tekst aan de binnenkanten van de voren achterflap verstoppt. Het boek is leuk voor een vogelaar die kennis wil nemen van de resultaten van het MUS en die wellicht interesse heeft om aan dat werk te gaan deelnemen. Maar voor een leek op het gebied van (stads)vogels is het boek wellicht té specialistisch.

GERARD MAJOUR

RECENT VERSCHENEN

Coolen, F., 2012. Flora van de IJzeren Rijn in Nationaal Park De Meinweg
Stichting Natuurpublicaties Limburg, Roermond (43 pp.). Prijs € 10,00
Het rapport is verkrijgbaar bij het kantoor van het Natuurhistorisch Genootschap (tel. 0475-386470; e-mail: kantoor@nhgl.nl).

In het kader van het project 'Natuurkwaliteitsimpuls Nationaal Park De Meinweg' is in 2012 de flora onderzocht van het traject van de IJzeren Rijn in dit natuurgebied. Sinds 1991 wordt de spoorlijn niet meer gebruikt en wordt geen vegetatiebeheer meer toegepast. Houtige gewassen en kruiden hebben zich massaal ontwikkeld en kenmerken nu het grootste deel van het traject. Hieronder groeit slechts een beperkt aantal soorten planten. Het totaal aantal waargenomen soorten bedraagt desondanks 362. Dit hoge soortenaantal is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de soortenrijkdom op de stationemplacements en het deeltraject Melicker Heide. Het rapport beschrijft de flora van verschillende deeltrajecten en de emplacements. Het bevat tevens een totale soortenlijst en verspreidingskaarten van de bijzondere soorten. De deel-

trajecten verschillen op grond van bodem- en terreingebruik in ecologische omstandigheden en daarmee in florasamenstelling. Dit is in het rapport zichtbaar gemaakt door de gevonden soorten te sorteren naar ecologische groep waarvoor ze karakteristiek zijn. Verder wordt een vergelijking gemaakt met een eerder onderzoek uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Het rapport wordt afgesloten met aanbevelingen voor maatregelen en beheer.

WALLIS DE VRIES, M., B. OMON & K. VELING, 2013. Ecologische Randvoorwaarden voor de Fauna van Hellingbossen: De Keizersmantel als Aandachtsoort
Directie Agro-kennis, Ministerie van Economische Zaken, Den Haag (41 pp.). OBN rapport nr. 2013/OBN174-

HE. Het rapport is als pdf-bestand op te halen van de internetpagina www.natuurkennis.nl onder *OBN-rapporten*.

De natuurwaarden van de Zuid-Limburgse hellingbossen zijn verleden eeuw sterk onder druk komen te staan. Vooral de stopzetting van het hakhoutbeheer was hier een oorzaak van. Herstelmaatregelen in de vorm van het opnieuw invoeren van hakhout- of middenbosbeheer hebben geleid tot successen voor de flora, maar nog niet aantoonbaar voor de fauna. Dagvlinders vormen een groep die goed gebruikt kan worden om effecten van herstelmaatregelen op de fauna te onderzoeken, omdat de kennis over hun voorkomen en ecologie relatief groot is. Doel van het onderzoek was het verkrijgen van nader inzicht in de ecologische randvoorwaarden voor de Keizersmantel als modelsoort voor de fauna van structuurrijke hellingbossen met open plekken. Het rapport bevat een aantal heldere conclusies betreffende de relatie tussen de habitatkwaliteit en het voorkomen van de Keizersmantel, en aanbevelingen voor het beheer van hellingbossen. Uit het onderzoek komt onder meer naar

voren dat van de bosstructuur met name de mate van invallend zonlicht en de viooltjesdichtheid bepalende factoren zijn van de habitatkwaliteit voor de Keizersmantel.

Wie zijn rapport, boek, etc. opgenomen wil zien in deze rubriek, kan een literatuurverwijzing met een korte inhoudsbeschrijving en bestelwijze opsturen naar de redactie o.v.v. 'recent verschenen'. De publicaties moeten betrekking hebben op voor Limburg relevante onderwerpen. De meeste in deze rubriek besproken rapporten kunnen worden ingezien bij het bureau van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Graag even van te voren bellen of iemand aanwezig is (tel. 0475-386470).

GUIDO VERSCHOOR